

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Maximiliani Sandaei E Societate Iesv Doctoris
Theologi Architectura Christiana**

Sandaeus, Maximilianus

Coloniæ Agrippinæ, 1653

6. Matutinis precibus Deus advocandus ad Ædificationem Domus
Sapientiæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-46065](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-46065)

esset de consuetudine, quæ more introduci potest. De qua Baldus, alijque Doct. in proæmio Cod. & alibi. Abbas etiam, Felinus & Canonistæ in c. 1. de fide instrumentorum. Itaque siue dictis, siue scriptis suis proponat semper scientiarum avidus studiosus. *In Nomine Domini*: & persuasum sibi habeat quod eo proæmio continetur, studiorum initium à preceptione capiendum, cum sine DEI immortalis ope ac potestate frustra ad Domum Sapientiæ ædificandam accingamur. Inuocatio autem Nominis Domini, est ipsius DEI inuocatio. Ponitur enim Nomen Domini pro DEO ipso, vel potentia DEI: non rarò siquidem in Litteris Diuinis Nomen Domini DEVM significat. Sic Deuteronomij XVIII. *Ipsam elegit Dominus DEVS tuus, vt stet & ministret Nomini Domini.* Et Psalmo V. *Gloriabuntur in te omnes, qui diligunt Nomen tuum.* Quæ ratione DEVS dicitur iurare in Nomine suo. Ieremiæ XXV. *Ecce ego iuravi in Nomine meo magno ait Dominus.* Sic quoque homines sperare dicuntur in Nomine DEI: aut credere in Nomen DEI.

ARTICULUS VI.

*Matutinis precibus DEVS aduocandus ad ædificationem
DOMVS SAPIENTIÆ.*

PRIMUM officium Adolescentis studiosi, Amatoris Sapientiæ, sit, manesse quam primum in preces effundere, & DEVM, vt sibi in studijs omnibus præsens ac propitius sit, inuocare. Quod à mundo condito obseruatum semper ad felix diei auspiciam à sacris profanisque reperio, qui aliqua DEI notitiâ fuerunt imbuti, & ad aliquam Sapientiæ seu veræ, seu apparentis gradum aspirarunt. Iob eximius Sapientiæ cultor consurgebat diluuclo (*Iob. 1. 5.*) & offerebat Sacrificium. Prima cura,
prima

prima cogitatio tibi sit de laudis Sacrificio Deo perfoluendo, idque diluculo, valde mane

Non iacet in molli veneranda Scientia lecto.

Mane oportet querere, Iob. vii. diluculo venire, Pſal. lxxvii. de nocte conſurgere, Ieremiæ, xxv. De luce vigilare, Pſal. lxxii. Ante lucem ſurgere, Pſal. cxxvi. Adferre mane victimas veſtrae, Amos iv. Hoc ſe facturum, & matutino tempore ſe inuiſurum templum, ac matutinis precibus vacaturum David Rex ſpondebat: Mane adſtabo Tibi, Pſal. v. Surgam diluculo, Pſal. cvii. ſeu, vt ibi Hebræa verti poſſunt: excitabo. ſiue, exp. rge faciam auroram. id eſt, nunquam me aurora inueniet dormientem: nunquam illa me excitabit potius ego eam. Feciſſe quod receperat, teſtatur ſapienter matutinus ille Sapientiæ Saluator. Diſertè Pſal. lxxii. DEVS Deus meus ad Te de luce vigilo, Græcè, ἀπὸ τοῦ φωτός, mane te quæro, mane Tibi adſto, & me ſiſto, ante tuum Tabernaculum, vbi Te præſentem exhibes: locum ſacrum adeo, ante alia negocia, vt tecum agam, conſulamque, quid, quomodo, quando; ad Sapientiæ Domini perficiendam mihi ſit agendum die illo.

Primi Chriſtiani, quippe Sapientiæ alumni, primo diluculo Deum laudabant, quod à Plinio Gentili notatum, (a) à Philone Hebræo, (b) tanquam in ſuæ gentis hominibus commendatum, à Tertulliano, (c) inter illos vno, poſteritati traditum, Eccleſia vniuerſa ſuſcepit, & per viros Sacraſtos exercuit, vt etiam num ſtrenuè exciſquitur. Illorum eſt ſummo mane iucundiſſima modulatio. (d)

Somno reſectis artibus

Spreto cubili ſurgimus:

Nobis

(a) Plinius ſecundus epiſt. ad Traian. 97. lib. 10. (b) Philo lib. de vita contempl. (c) Apologet. cap. 2. (d) Hymn. Eccl. foris ad Matutin.

Nobis Pater canentibus
 Adesse Te deposcimus.
 Te lingua primum concinat,
 Te mentis ardor ambiat,
 Ut actuum sequentium
 Tu Sancte sis exordium.
 Tu Lux refulge sensibus,
 Mentisq; somnum discute
 Te nostra vox primum sonet,
 Et ora soluamus Tibi.

Neque Gentilium hic desunt exempla. Solenne Persarum Magis tradit fuisse Herodorus, lib. i. vt primo semper diluculo suis Idolis hymnos, & laudes dicerent. Præclarum quoque illud fuit Persarum institutum, quo Regis cubile ille, qui à cubiculo illi erat, ingredi solitus, clamabat: *Surge o Rex, & negocia cura, quæ te Mesocomados curare voluit.* (Plutarch. lib. ad imperit. Princip.) Tibi non pedisse quis aliquis, sed bonus Genius, Angelus tuus tutelaris, quamuis absque corporeâ formâ aut sono, in clamat, dum expergisceris, surge, & negocia ac studia cura, quæ te iustitiæ Sol curare voluit. *Hora iam est te desomno surgere:* (a) *Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Usquequo piger dormies? quando consurges à somno tuo?* (b)

Sertus adhuc iuuenis? iam clarum mane fenestras intrat. (c)

Aeneam nescio quis cum diutius somno indulgentem videret, admirabundus vel indignabundus excitabat voce sonora & articulata:

Anea potes hoc sub casu ducere somnos? (d)

Solliciti adolescentum pedagogi, erat illa quotidiana mutatio aut improperatio: (e)

*Surgite iam pueri. vendit ientacula pistor,
 Cristatq; sonant undique lucis aues.*

Doluis-

(a) ad Rom. xiii. ii. (b) Prou. vi. 9. (c) Pers. Saty. (d) Virg. 4. Ænead (e) Martial,

Doluisse Demostheni refert Cicero 5. Tusculan. quando fabrū ante lucana vinceretur industriā Apud Homerum suum laudat Vlyssēm ipse Jupiter. lib. 1. Odyss.

— *qui semper Sacra Deorum
Ante alios fecit cumulans altaria donis,*

De Apollonio Thianeo, quem ut Sapientiæ clientem habuit Gentilitas scribit Philostratus lib. I. vitæ cap. 12. Cum sacerdotibus habitabat, & oriente sole facta quædam in occulto faciebat: illiusque hoc erat præceptum: Adveniente aurora cum Dijs verferis.

Ego Adolescenti mihi caro Sapientiæ studijs destinato, si plumis diutius involutus hæreat matutino tempore, occinere soleo:

*Stulte quid est somnus? gelida nisi mortis imago?
Longa quiescendi tempora fossa dabit.*

Postquam stratum deseruit Amator Sapientiæ, Deus ad ædificationem illi est aduocandus: principium omnis Architecto tuo dandum: à Deo Diuinisque rebus ædificandi initium est sumendum, & quamprimum orandum, supplicandum, sacrificandum, si non alia, certè cordis & oris victima. Clemens Romanus antiquissimus Scriptor lib. 2. Constit. cap. 64. exprobat acriter Christianis quibusdam in hac re tarditatem, adducitque Gentilium quorundam & Judæorum concursum ad sua vel templa, vel synagogas, orationis causâ, vix primum diluxit, aut experrecti sunt. Et sanè, erant diligentissimi Ethnici in matutinis & vespertinis precibus, quæ quamuis satis constet ex hætenus allatis, lubet tamè addere Salutationes matutinas, quas vocabant. Siquidem prima hora delubrum aperiēbatur, & matutinæ salutationes fiebant: quæ exercitationes dicebantur, & templi apertio. Apuleius lib. II. Milessiæ fabulæ. Religiosi primam nunciant horam, & perstreperunt. Seneca epist. 11.

Viter-

Viremus salutationibus matutinis fungi, & foribus as-
dere templorum. Ex nostris Prudentius

*Mane salutatam concurritur, omnis adorat
Pubes.*

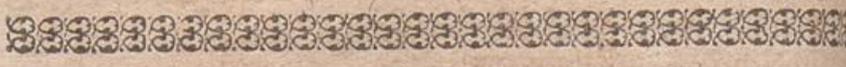
Arnobius lib. 7. contra Gent. Quid sibi volunt ex-
citationes illæ, quas canitis matutinae, collatis ad tibiam
vocibus? Hæc erant salutationes Deorum in templis, vel
ad templorum fores. At, de Syris memorat Tacitus lib.
3. histor. v. sitatum ijs fuisse, salutare Solem Orientem.
Idem de Parthis refert Herodianus lib. 4. Magis vniuer-
sè Plato lib. 10. de legib. Oriente, inquit, Sole & Luna, iisdem-
que occidentibus, in terram inclinationes & adorationes fiunt
Græcorum, & omnium Barbarorum. Sed quid hominum ge-
nus adducimus? brutorum secla animantium eundem
haud sanè brutum morem obseruant:

*Inijciant nobis brutorum hæc cæca stuporem,
Qui tarda incipimus querere mentes DEVM.*

Scribit Solinus, quod cõfirmant alij, ne solus id dixisse
credatur. Elephantibus luna splendente, gregatim omnes
petere, ac mox aqua aspersos purgatosque Solis exortum
certis gestibus salutare, deinde in suos saltus reuerti.
Huius animalis exëplo discant homines ratione præditi,
& ij maximè, qui Sapientiæ famulantur, Pietatem cole-
re, & purâ mente DEVM venerari, idque statim ad Solis
exortum. Quare Symbolo, in quo exprimuntur Ele-
phantes aqua perfusi adorare Solem Orientem, adscri-
bunt aliqui, *Pura placet Pietas: alij, Pietas nos DEO consiliat:*
nonnulli, Vt dignus adorem: quidam, Sic ardua peto: alij,
Prelata triumpho: tuihi maximè probatur epigraphe, Di-
luculo adora: cui adiungo: Ne tardes. Tardauit Cain, de
quo Genesis 1v. Factum est multos dies, obtulit Cain ex fructi-
busterræ. Hinc duplex culpa, inquit S. Ambrosius lib. de
Cain & Abel cap. 17. vna, quod post dies obtulit; alte-
ra, quod

ra, quod

ra, quod ex fructibus, non ex primis fructibus, sacrificium autem & celeritate commendatur & gratia. Quod cum non ignoret cultor Sapientia, mane auroram praeuenit, & sacrificium cordis ac labrorum DEO quamprimum offert, & per matutinas preces Architecto Principi in adiutorium aduocato aedificationem DOMVS SAPIENTIAE quotidianam auspicatur.

NOTAE.

§. I. PIETAS instrumentum aedificatorium.] 1. Timoth. xv. *Pietus ad omnia utilis est.* Legendi ibi Commentatores. Veterum quidam ἀρχὴν ἢ τέλος τῆν πᾶσῶν τῶν ἀρετῶν. id est, omnium virtutum principium ac finem dixit esse Pietatem. Cum quo Aristotelis sententia congruit, ἀρχὴ ἀρετῶν παντῶν ὁ Θεός, ἀρετῶν δὲ ἐπέβειν. Optimum quidem rerum omnium principium DEVS: virtutum autem Pietas.

§. II. ECCLESIASTICI I. 33. *Fili concupiscens Sapientiam, conserua iustitiam.*] Per iustitiam intelligitur virtus generalis, quae consistit in obseruatione omnium mandatorum DEI, haec enim hominem facit & denominat iustum. Sic Psaltes toto psalmo cxviii docet, veram Sapientiam firam esse in lege DEI eiusque custodia. Sequitur in Ecclesiastico versu 2. *Sapientia enim & disciplina (est) Timor Domini.* q. d. Via & modus acquirendi Sapientiam est iustitia, siue obseruatio mandatorum Domini: quia Sapientia est timor Domini, vel certe connexa cum timore Domini, ex quo oritur iustitia & obseruatio mandatorum DEI. Quod multo ibi deducit Cornelius, quae utilissima sunt pro studiosis,

§. III. *Theodidacti.*] Horum integrum catalogum damus in Theologiae variae lib. 3. Commenta xxvi, quae est de Theologia infusa illustrium quorundam in Ecclesia Dei Idioarum: & nominantur, S. Antonius, Hor Abbas Aegyptius, Romualdus Camaldulensium Pater, Franciscus Assisias, Ioschimus Florensis Abbat. Commentatione xvii. quae est de Theologia infusa excellentium aliquot in Ecclesia Dei Doctorum, recensentur, Hierotheus, Dionysius Areopagita, Bernardus Clarenallensis, Thomas Aquinas, Bonauentura. Commentatione xviii. quae est de Theologia infusa celebrium quorundam in Societate Iesv Patrum celebrantur:

S. IGNA.

IGN...
rez, F...
logia...
naru...
Cath...
Angel...
pra o...
Exerc...
tat. x...
§. r...
gri fu...
Dil...
ei lax...
tertia...
est, qu...
summ...
fieri...
Diluc...
luculo...
bius i...
partib...
le man...
Luce...
MA...
in reu...
mane i...
man, a...
nim a...
nicare...
autem...
zur. qu...
ma & p...
lium, &...
Cur...
tem us...
pim...

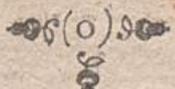
IGNATIUS, *Caspar Barzæus, Iosephus Anchieta, Balthasar Alvarez, Franciscus Ribera.* Commentatione XVIII. quæ est de Theologia infusâ quarundam selectarum, ex cælesti gynecæo fœminarum, enumerantur, *Catharina, Alexandrina Catharina Senensis, Catharina Bononiensis, Agnes Politiana, Hildegardis Spanheimensis, Angela de Fulgino, Theresia de Jesu.* Sequuntur alii minus noti. Sed præ omnibus illustris fuit *Beati. Virgo MARIA*, de quâ agitur *Exercit. III. Comment. IX. Et Apostoli, de quibus Commentat. XV,*

§ IV. *MANE surgendum, orandum, ædificandum.* De his integri sunt libri magistrorum pietatis, & pro Sodalibus editi.

Diluculare. est mane aliquid agere, *Diluculum*, quasi patva diei lux: ante solis ortum aurora, *S. Hieronymus* ad Eustoch. Horam tertiam, sextam, nonam diluculum quoque & vesperam nemo est, qui nesciat. *Cic. pro Rose. primo diluculo. Diluendo* adverb. summo mane, ante lucem. *Diluculo*, idem, quod diluculum fieri. *Gell. Die crastino, ubi primum dilucabit, fac amicos adeas. Dilucula scit, dilucescere incipit. David psal. LVI, 9. Exurgam diluculo. Job. I, 5. Consurgens diluculo offerebat. MANE Macrobius I. Saturn. putat dictum à manibus, quod exordium lucis à partibus inferioribus emergat. Varro à manando quod cum sole manet dies ab oriente. Hinc Manii & Lucii, qui nati mane & Luce,*

MANICARE. Lucæ XXI, 38. omnis populus manicabat ad eum in templo, audire eum. Græcè est ἀεθίζα, id est, mane veniebat, mane itabat; Emmanuel Sà censet legendum, manitabat. Sed Roman, apud Lucam & alibi constanter legunt, manicabant. Sicut enim à Græco ἀεθίζω dicitur ἀεθίζω, sic à Latino mane dicitur manicare. Mane enim clarum veteres dicebant, ait Nonius. Servius autem, Manum; inquit, antiqui bonum dicebant, unde & mane dicitur. quid enim melius? Mane vigent sensus; idèd mane, quasi optima & prima pars diei Deo est danda. Lege Maldonatum, Corneliolum, & alios in lucam.

Cum Pagnino, Novatores plerique reprehendunt interpretem usurpantem verbum *manicare*. Sed ejus defensionem suscepimus in *GRAMMATICO PROFANO Commentatione IX,* ubi fusius de eo, ac similibus vocabulis, contra Grammaticum Novatorem.

Prima Pars.

G

SER